

B. Havlíček Pulčínské pověsti

(Poznámky ke studiu lidových prosaických tradic na Valašskokloboucku)

Jest zajímavé, že lidové tradiční prosaické podání na Valašskokloboucku, objevující se ve formě místní historické pověsti, pověrečné povídky nebo národopisné výpovědi, se vžáže ponejvíce k nejsevernější části našeho kraje, ke skalnatým bizarním útvarům „Čertových skal“ u Lidečka a „Pulčínských skal“ na Pulčíně. Ani samotný hrad Brumov nebyl tak opředen pověstmi. Z ostatních významných míst našeho kraje hraje v lidové prosaické tradici nemenší úlohu hora „Klášťov“, vypínající se v pásmu Vizovských hor nad Vysokým Polem.

Pohádkové náměty z našeho kraje objevují se v literatuře již v polovině 19. století, byl to především vsetínský rodák Jan Winkler, který působil v té době v Návsí u Jablunkova na Těšínsku a otiskl ve Květech, roč. 1844, s. tr. 487 - 9 mezi třemi povídkami o přestěném čertu také jednu o stavbě hráze čertem v Lidečku, pod názvem „Čertovo se dílo nedáří, dle národních podání“. Tento námět z Lidečka, známý dnes všeobecně v celé naší oblasti, který osvětluje název „Čertových skal“, vyskytuje se od té doby u řady dalších vydavatelů sbírek moravských či valašských pověstí a pohádek; setkáme se s ním u Mikšíčka (Sbírka mor. pověstí a slezs. 1844, II. sv., č. 10), Menšíka (Moravské pohádky a pověsti, Brno 1861, č. 41), Matouše Václavka (z r. 1895 a 1897), B. M. Kuldy, Václava Tills (1902), Julia Šobra (1936), Karla Pejkárka (1942) a Richarda Pavlíka (1956).¹⁾

V krásné próze upozornil poprvé na přírodní krásy a půvab skalních útváří pulčínských básník Svatopluk Čech, který navštívil na jaře 1881 moravské Valašsko, aby zde prožil „jaro ve stínu lesů a pod záštitou hor valašských“²⁾ a které sám prošel, usadiv se v Rožnově p. R., „odkudž jej výlety vedly do Hodslavic, na Radhošť a přes Karlovice až na hranici u h e r s k o u“. Do Pulčínských skal umístil prózu „Hovor listí“.

zařazenou do sbírky „Povídky, arabesky a humoresky“ (Sebrané spisy Sv. Čech, vyd. Fr. Topič, Praha 1899–1905, sv. XIV., str. 225–264).

Na poměrně bohaté předivo pulčínských pověsti poprvé upozornil Jan Kučera, tehdejší učitel ve Velešinách, pozdější zakladatel muzea v Uh. Brodě, který učil svého času také v Rudimově u Slavičína, ve statí „Čertovy kameny a jiné starožitnosti moravského Slovenska“ v ČVSMO roč. VII./1890, hlavně str. 182–183; Kučera doslovně píše: Ačkoliv již jméno těchto skalisk samo je zajímavé, a ty příšerné povídačky k nim se vížici dodávají jim tajuplného půvabu, ne bylo o nich přeče, pokud pisateli známo, de sud nikde psáno /ČVSMO 1890, 121/.

V r. 1895 uveřejnil Matouš Václavek v Čenka Zibrta Českém lidu, roč. IV./1895, str. 272–274 článek „Čertovy skály a kameny“, v němž se opakují, až na drobné podrobnosti údaje a pověsti uvedené již Kučerou. Václavek se snaží na závěr pojednání najít motiv vzniku pověstí o tzv. Čertových kamenech a píše: Zdali čertovy kameny v pradávných dobách našim pohanským předkům nějakým obětištěm byly (jak soudí J. Kučera, ČVSMO VII., str. 184 – B.H.), dlužno obsáhlejším pátráním vyšetřiti a na jistotu postaviti (ČL IV., str. 274).

V r. 1905 napsal Boh. Matouš, tehdejší učitel na Pulčíně pro Fr. V. Peřinkou zpracovaný „Val.-Kloboucký okres“, Vlastivěda moravská, Brno 1905, statí „Pulčinské skály“, v níž kromě povrchního popisu skalních útvarů uvedl na str. 224–225 zlomky pověstí, přesně podle Kučery.

Motivy pulčínských pohádek a pověstí, uváděné u J. Kučery, Matouše Václavka a B. Matouše, většinou nesouvislá a zlomkovitá vyprávění, jsou tyto:

1/ Motiv pokladů, které střeží zvířata, spojovaný s bílou paní a černo-kněžníky.

Ve skalách střeží poklady, sklepy a jeskyně plné pokladů černokněžníci, kteří je zlatým klíčem otvírají a rozdávají z nich chudému poctivému lidu.

Jeskyně a sklepy jsou naplněny zlatem, s tříbrem a soli. Zlato, nasypané v bezedně studni hlídá a vládne mu kohout; stříbro hlídá kachna, sůl husa.

Na svátek sv. Jana Křtitele plápolá „Zámčisko“ ohněm a slunce svítí v pravé poledne do kamenných dveří, které vedou k pokladům. Klíč od kamenných dveří nosí na prostředním prstě bílá paní, zjevující se v podobě shrbené stařenky, zahalené v bílé plachetce. Kdo by se chtěl zmocnit klíče od pokladů, tomu se postaví na odpor divoké svině, které musí přemoci. Někdy se poklady „potí zlatým potem“ a stádo ovci, které se zde pase, roznáší to zlato na nohách.

Pedle B. Janička, správce školy v Uh. Brodě, který napsal o pulčínských skalách článek „Zapadlý kout Valašska“, určený původně pro časopis Naše Valašska (rkp. z r. 1930 v pozůstatku prof. Jos. Válka v okres. archivu na Vsetíně), „jsou poklady hlídány černými psy a divokými koni“.

Souvislejší vypravování s motivem pokladu a bílé paní zaznamenal neznámý pisatel „Kratičkého popisu Půlčinských skal“, který je uložen v rkp.

uložen v pozůstatosti prof. J. Válka v OA na Vsetíně. Sdělujete toto:

, „Dle pověsti obyvatel /obce Půlčiny/ byl joště donedávna (rkp. pochází patrně z doby před r. 1900 - pozn. B.H.) pod hradem průchod, bezpochyby sklep, který zmizel usazováním a zcelováním zemí. V tomto průchodu je pohřben mnoho peněz.“

Jeden voják, přišel na dovolenou, nemal do čeho kousnouti, chodil zamýšleně sem a tam. Jednou potkal bílou paní, která jí světivěho oslovila a které on svou bídu žaloval. Vyslechnuvší ho, povídala do ssutin hrádu a kázala, aby kopal na tom místě, leč aby při tom nic nedbal, nechtě se děje vůkol něho co děje a zmizela.

Vojín uposlechl a přišel na kotelý ponos. Než, tu viděl hrozné množství vlků, kterak se k němu blíží, slyšel jich vše, avšak, dodav si srdce, ani se nehnul. Po druhé slyšel střelbu a pozvánku svého zraku, viděl, jak na něho odevšad vojsko míří, leč ani tehdy neusklupil. Avšak když konečně spatřil po třetí ve vzduchu čerty a cítil, jak ho již již chytat chtejí, tu se zalekl a uhnáel odtud jak mohl. Zavolav si komárdka, řekl tomu pevně na totéž místo, leč peníze byly ty tam; propadly se!"

Jinou pověst s pohádkovým motivem pokladu a bílé paní uvádí Josef Koryčánek, býv. říd. učitel z Pulčína v „Pamětní knize obce Pulčína“ z r. 1923-24, pod názvem „Potrestaný kovář“:

„Za dávných časů bývali na Pulčinách v chaloupce Matyjé. A tam hospodařil usedlík, který byl také kovářem. Jedenho roku květnou neděli přišel z Lidečka „z ranní“. Posnídav, ulehl si, aby si odpočíhal. Zdálo se mu, že ho někdo budí a praví mu: „Vezmi si okutač, jdi pod Skalé! Otevře oči, ale nikoho v jizbě nevidí. Opět usnul. Silnější štuchnutí do oku ho opět probudilo. Posadil se na posteli a přísně káral ženu, proč ho budi. Ta byla zabrána přípravou oběda. Proto ji mužovo domlouvání velice překvapilo. Muž zase usnul, ale pocítil močné štuchnutí s těmi slovy jako dříve.“

Vstal, oblékl se, vzal kovářský okutač u kovárny a zamířil zrovna pod Skalé. Přišel ke skalám, ale nenalezl tam nic zvláštního. Vše bylo jako jindy. Chodil sem tam tam a přemýšlel o celé příhodě. Když se mu to chození dalo hloupým, sedl si na trávník a v zamýšlení hrábnul několikrát do země. Okutače narazil na něco tvrdého. Opatrně hlinu odhrabává a hle - vidí plechovou pokličku, pod niž se lesknou v měděné nádobě žluté dukáty. V tom okamžiku přehnal se kolem kováře divoce kůň, jemuž z nozder šlehal ohň. Ale kovář měl oči upřeny jen na dukáty. Chce uchopiti hrnec za ucho, když se k němu z boku že ne divoký kanec, jemuž z huby šlehají jiskry. Kováři to vše bylo velmi divné a obrátil oči k nezvyklému zjevu. Vtom se propadl hrnec s dukáty i s pokličkou do země a kovář zůstal stát s okutačem v ruce jako zkamenělý. Sedí zaraženě, srovnává si vše v hlavě, chlíží se kolem a vidí: „Zámčískovou cestou“ jede na krásném kočáru taženém dvěma páry běloušů překrásná bílá paní, která má na prostředním prstě pravé ruky na-

vložený klíček zlatý a jím otáčí. Když k němu přijela, zastavila koně a smutně pravila kováři: „Zle jsi učinil, že jsi se ohlédl. Nejen ty dukáty měly být tvoje, ale i tento klíč od pokladů zde ve skalách ukrytých chtěla jsem ti dát!“ Kočák se hnul a zmizel za záhybem cesty. Kovář hleděl smutně za kočárom a pak smutně nastoupil cestu k domovu.“

Podle rukopisného záznamu Josefa Fojtů, učitele, býv. správce školy na Pulčíně, z r. 1954, žil svého času v obci kovář, který znal všelijaké čarodějné praktiky /srov. níže povídáné povídky/; ze záznamu vyplývá, že jde o variantu předešlého textu. Vyprávěala Anežka Hrbáčková roz. Hajdová /nar. 1886/:

„Kdyži zas ten kovář spál doma v noci a naraz ho tetka budí, že dosíklepe na dveři. Kovář šel otevřít a do stavení vešli dvá chlapi. Ale ten jeden sa stratil, hned v sini, a ten druhý vešel do izby a pravil kovářovi: „Vezni si krumpáč, lopatu a rožeň z kovárny a pod se mnú!“ Kovář sa zebrál a šel s ním. Přišli „pod skálou skálé“, oč tam je jednáj skale a včil, že mu kážal kopať, ale že co uhlédne to uhlédno, aby sa ničeho nebál, aby pořád kopál. Tož kovář kopál a naraz uhlédne medveda. Pohlédl naň a kopál dál. Za chvílu uvidí zas z a j i c a, jak skákál pánek; no zas, za chvílu nebylo nis. Ale už jak sa dokopál ke kotlu plnému peněz, tož uhlédl na tenkém vlasí nad sebú mlýnské kolosa točit. Teho sa lekl, že te naňho spadne, až sa ten vlas ukrúti, točufnul a uletél pryč. A ten chlap přišel k něm a pravil mu: „Kovářu, co ste to udělali? Stahl ste byť potichu neleknút sa, moh byť ten celý poklad váš a váš rod by býl šcasný až do štvrtého kola, lebo až do pátého. A tak včiléj až ve štvrtém pokolení teho teprú dosíhnete!“

O „Kravském hřbitovu“ /lidově zv. Krchovu/, pokladě loupěžníků (zbojníků) a černokněžníkovi vypravuje „Kratičký popis Půlčinských skal“ na str. 5 toto:

„Kravský krchov to jest roklina a vedle té hluboká propast. „Kravský krchov“ se jmenuje tak, poněvadž se zde sídlící loupežníci ponejvice obírali krádeží dobytka. Zdejší lid, ztrativ dobytče, pravil dle místního obyčeje při každé ztrátě „již jsme krávu pochovali“; od toho tehdy povstalo „Kravský krchov“.

Nedaleko kravského krchova má být kámen, který by čtyři muži sochory prý odvalili a pod kterým má být ponižeňské loupežníků uschované. Na kameni tom prý se nachází co znak vyryto: flinta, meč a čáka (pokrývka hlavy - z maď.).

Toto, jak dále pověst dí, zvěstoval jednomu člověku z Pulčin černé oddeny pánu, potkav ho v lese a ujišťuje ho o pravdivosti toho pokladu. Bohužel, ani ten, ani který druhý nemohl doposud ten poklad najít ani vyzvednouti.“

Ještě jednu pověst o černokněžníkovi zaznamenává Jos.

Koryčánek v „Pamětní knize obce Pulčín“:

„Za dávných časů odcházelo mnoho miškářů /zvěroklestičů/z Pulčín za výdělkem do Polska a Ruska. Jeden z nich přišel v Polsku do dvora k bohatému pánovi. Pánovo obydlí se skvělo nádherou, světnice pro služebné byly zdobeny zlatými předměty, dobytek ve stájích měl zlacené nádoby a hrany. Miškář neviděl ve svém životě většího bohatství! V tom dvoře měl mnoho práce. Když byl s ní hotov, pozval ho pán k sobě a pohostiv ho, řekl mu: „Peněz ti teď nedám, aby ti je loupežníci nesebrali. Ale až přijdeš domů na Pulčiny, přijď „do Hrubčenek“, tam budu na tebe čekat a tam ti též zaplatím za práci!“ Miškář žasl, jak může tak bohatý pán v Polsku znát zapadlou horskou vesničku s dřevěnými domky, Pulčiny a jejich okoli.“

Za několik týdnů přišel miškář z Polska domů. Po krátkém odpočinku se vydal do „Hrubčenek“. Když se k nim blížil, volal už na něj černě odený pán, že dlouho tam na něho již čeká. Potom přistoupil pán k jednomu jalovci, uchopil jej za vršek a madzvedl. Pod kořením se objevily v lesklém kotle i kůži zlute dukaty. Pán pobízel miškáře, aby si vzal za svou práci odměnu, jakou zaslouží. Miškář si povídá: „Vezmu si zatím jen jeden dukát a zpána odejde, potom si půjdu pro celý a plný kotlík.“

Když si nechtěl miškář více vzít, postavil pán jalovec na patřičné místo a zmizel. Miškář, když přišel domů, vypravoval své ženě všechno a hned se spolu vypravili do Hrubčenek. Když tam přišli, hledali ten jalovec, pod nímž jsou uloženy zlaté dukaty. Hledali, dlouho hledali, ale nemohli ho nalézt. Potom miškář dlouho litoval, že si nevzal tehdy více dukátů, když mu to černý pán dovoloval.“

Další zlomky, které dochovala lidová tradice a uvádějí J. Kučera a M. Václavek, mluví o tom, že:

Ve skalách je podzemní jeskyně, že které vystupují v zimě i v létě páry; tu jeskyni obýval býk, kterého vodila dívka ku studánce do nedaleké „Býčí jámy.“

V době, když se obdělávala okolní pole pluhem, vídávali tu bílého koně (Totéž i v Pamětní knize obce P., zápis k r. 1923, str. 7).

Pak je to zmínka J. Kučery o tom, že „ve skalách bývalo slyšet zvoničky; stejně jako magnetofonický záznam, který pořídil Dr. B. Beneš v Ústavu pro folklóristiku a ethnografii ČSAV v Brně, 20. srpna 1957 na Pulčině, z výpravování Rosalie Vráželové, nar. 1900, že „o téj skale vykládali, že na ní šlo jednú proceství a tí duši že zpívali cizími řečmi“ a dále, „že tam ve skalách bily hodiny o dvanaštít hodinách v tom zbojnickém kostele“, jsou patrně jenom zlomky některé, dnes již zapomenuté zkazky, která nebyla včas zaznamenána.“

2e/ Druhý motiv pulčinských pověstí tvorí ty, které vypravují o hrade. Podle J. Kučery byval na vrcholu „Hradiska“ či „Zámčiska“ hrad, do něhož míval okolní lid „běhy“. Ještě před několika lety -píše Kučera- /nřed r. 1890-

-pozn. B. H. A nálezeny zde „černý“, na nichž lid sem se uteká, obili rozemílal. Tento hrad byl spojen visutým k o ž e n ý m m o s t e m s e „Zámčískem“ ne-daleko „Čertových skal“ u Lidečka. (ČVSMO 1890, str. 182-183).

Jindřiška Janečková, sběratelka lidových podání na Valašskokloboucku při-pomíná, že „slyšela od starých lidí, že hrad na Pulčinách byl spojen podzem-ní chodbou s hradem Vršatecem na straně slovenské“ a „z hradu pulčinského ve-dl také v z d u š n ý m o s t na skály u Lidečka, po němž vozili č e r-ní p á n i pány hradů do skal na p e k e l n ó k r a t o c h v í l e“ - Starý kostelník v Lidečku /již zemřel/ když chodíval časně ráno zvonit kleká-ní a bral si na faře klíče od kostela, často tajemně sděloval: „Už zas jelí č e r n í p á n i v kočáře od skal, viděl jsem je.“ Nedal si to prý vůbec vymluvit (Podle dopisu z 30. III. 1953).

Podle Matouše Václavka (ČL IV., 273) sídlil na zámku pulčinském prý ja-kýsi O č k a j, jejž Pulčané /!/ vzpominají v úslovi výstražnému: „Počkaj, pří-de na ťa Očkaj!“ Máme však za to -piše Václavek- že tento Očkaj je týž, co pu-stošil r. 1708 v čele povstalců uherských „Kuruců“ Valašsko.³⁾

Že „na Hradisku stával kdysi pevný hrad a na něm vládl krajině l o u-pe ž n ý r y t í ř O č k a j“, uvádí také B. Janíček ve své rukopisné, již zmíněné statí, z r. 1930.

P o dle magnetofonického záznamu Dr. B. Beneše ze dne 20. srpna 1957 je do-dnes známa zkazka o k o ž e n é m m o s t ě. Podle vypravování Jana Vrážela, nar. 1896: „...Týrali ti kajitelé tých zámků dvůch -Lidečského a Pulčinského- ty lidí, tak, že poslední krávu jedně vdově vytahali ze chléva a že z ní udě-lali kožený most... No šak na ty skaly nestačila jedna koža... oni vytahali od tych lidí všecky kože, ale od téj vdovy poslední krávu v zali, že jim tá koža chyběla na ten most... A tá vdova jich prokleta a, že ty dva zámky sa propadly do země.“

Obsáhlejší verzi „o koženém mostě“, v níž se mluví o dvou hradech na ka-tastru obce Pulčina, zaznamenal Boh. Vychodil, správce školy na Pulčině, podle vypravování A. Kučného, 42letého, P u lčín č. 22:

„Mnoho let uplynulo od té doby, kdy na dnešním „Hradisku“ stával pevný hrad. Všude kolem dokola byly husté lesy. Naproti „Hradisku“, západním směrem na „Odnoze“ stával také hrad. Oba hrady měli v moci loapeživí rytíři. Oba olu-povali pocestné a kupce, kteří projízděli po cestě údolím mezi oběma hrady. Pak pořádali na svých hradech pusté pitky, při nichž se pak smlouvali o dal-sích ukrutnostech. Tak jednou přišli na divný nápad, aby oba hrady spojili ko-ženým mostem, který by vedl přes Čertovy skály a Ostrou horu k pulčinskému hradu. Nic je od podivného nápadu neodradilo. Poddaným, kterým se vedlo velmi zle, nastaly opravdu hrozné časy. Hradní páni se svými žoldnéři obcházeli chu-dé chaloupky svých poddaných, brali hovězí dobytek, neboť koží bylo třeba o-hromné množství. Jen po jednou kravičce už zbylo ve chlávech a koží dosud chy-bělo. Lidé se chvěli strachem o tu poslední obživu, kterou jim nelitostní páni

ponechali. Aby však most přece jen páni dokončili, odvážili se sáhnout i na poslední kravičky. Bylo naříkání a bědování, ale pomocí se nedovolali. Potají byli oba ukrutníci posíláni do horecích pekел.

Ještě několik koží chybělo, aby byl most dokončen. Pochopí vpadli i k chudičké vdově, která se svými pěti malými dětmi hospodařila na chudých poličkách. Všechny její prosby, ani pláč dětí neobměkčily hrubé loupežníky. Surově byla jimi odkopnuta, když se jim postavila v cestu, když ji vyváděli ze chléva kravičku. Klečíc na kolenu, v zoufalství nevěděla žádat jiné rady a vyřekla kletbu: „Bodaj byste sa propadli, aj s vašimi hrady!“ V tu chvíli všechno zmizelo, ztratil se nedostavěný most, propadly se i oba hrady. Jen lidé si dosud ukazují místa, kde prý stávaly oba hrady.“

Bohumil Vychodil zaznamenal rovněž „Pověst o Hradisku“:

„Za dávných časů v místech, kde je teď obec Pulčín, byly husté a tmavé lesy, vysoké a strmé skály. Pod nimi se hrála malá obec zvaná Zubrůvka.“

Nedaleko za vesnicí, na největší skále, stál pevný hrad zvaný Hradisko. Vládl na něm pyšný a krutý pán, který nelidsky týral své poddané a utiskoval je. Často svolával na svůj hrad sobě rovné kumpány a na hradě pak pořádali pusté pitky, které trvaly až dlouho do noci. Když se pak pánovi nedostávalo peněz, vymáhal od poddaných veliké daně, které poddaní nemohli unést. Nebylo divu, že lid potají posílal nelítostného pána „ke všem čertům“ a předpovídalo mu špatný konec.

Jedné noci zaznival z osvětleného hradu řinkot rozbíjených sklenic, hrubý zpěv a pusté klení. Chudáci pod hradem se chvěli strachem, ale i hrozili pěstmi do hradních oken, neboť za jejich krvavé peníze tam teklo víno potokem. Pojednou ztrnuli všichni hrůzou. Uslyšeli hrozný rachot, praskot dřeva a jako by se sto čertů chechtalo u hradu. Rozechvění strachem se lidé zavírali do svých chaloupek; nikdo se ven ani neodvážil. Sotva se ráno rozednilo, uviděli poddaní hrůzný obraz: po hradu ani památky a tam, kde kdysi hrad stával, byla do země veliká díra, kolem se valelo trochu zčernalých trámů a kamenů a všechno zapáchalo sírou. A po hradním pánovi a jeho společnosti - ani památky!

Po dlouhý čas nerostla na propadlišti ani tráva, ani žádný strom a zvěř se tomu místu vyhýbala. Poddaní si pak po večerech vždy s hrůzou vyprávěli, že jejich pána sebral čert.“

Motiv „hradu“, lépe „propadlého hradu“ a „pověsti o loupeživém a zlému pánu“, která je jistou obdobou podobných pověstí z Vizovska i Valašskokloboucka, na příklad z Poteče,⁴⁾ které se vztahují hlavně k bujněmu feudálovi Zdenkovi Kavkovi z Říčan, který vládl na Vizovsku a brumovskému panství v 16. století, se v oblasti pulčínských pověstí úzce stýká s motivem „Ludmiliny skály“.

Jedním z mohutných skalisek hlavního hřebene skalních útvarů pulčínských je skalisko v lidové mluvě zvané „Trtol“, neboť „pěkně trčí do boka“. V literatuře, např. ve Vlastivědě mor., Val.-Kloboucký okres 1905, str. 223, nazývá se

tato skála Ludmilina.

Jest zajímavé, že přesto, že již Svatopluk Čech zpracoval, ovšem v uměleckém hávu příběh o Ludmilině skále v uvedené povídce „Hovor listí“, neznameli tento název a pověst ke skále se vztahující ani J. Kučera ani M. Václavek. Dnes známe pověst o „Ludmilině skále“ ze dvou variant vypravování. První uvádí J. Koryčánek v „Pamětní knize obce P. l. lóina“:

„Pod skalami stála odedávna hájovna. Jeden hajný měl krásnou dceru Ludmilu. Do ní se zamiloval synek bohatého sedláka z Pulčín. Ale pyšný sedlák nechtěl o pilné a pracovité, ale chudobné nevěstě ani slyšet a bránil svému synovi, aby chodil za dcerkou do hájovny. Ale milenci se scházeli dál a nic nedbali na zákaz. Když nechtěl sedlák jejich šňatku požehnat, rozhodla se Ludmila, že svůj život ukončí. Vybehla na nejvyšší skálu nad hájovnou, pohlédla k Pulčinám a s výkřikem se vrhla do propasti. Když se o tom synek dozvěděl, spěchal „pod Skalé“. Na úpatí však již nalezl ztuhlou mrtvolu své milenky. Od té doby se nazývá ona skála Ludmilina.“

Tutéž vesni, s menšími toliko odchylnostmi ve sledu děje, otiskl Richard Pavlík, řed. školy a býv. archivář vsetínský v hektografovaném sborníčku „Valašské pověsti ze vsetínského okresu“, vyd. OPS na Vsetíně 1956 (recensoval O. Sirovátku v Čes. lidu roč. 1958, č. 1, str. 41-42), na str. 12, kde se uvádí jako zápis R. Pavlíka z Val. Polanky a Lužné.

Ze sběru, který prováděl Richard Pavlík na tehdejší měšťanské škole na Vsetíně v letech 1933-36 prostřednictvím žáků, pochází ještě jiná varianta, dějově odlišná, jejíž rkp. je uložen v okres. archivu na Vsetíně; ve verších ji zpracoval pod názvem „Věrná láska“ Zdeněk Ruda, knihovník ze Vsetína, kterou otiskujeme na str. 9-11 našeho sborníčku. Tato varianta, udávaná Pavlíkem jako zápis z Lužné, jest všeobecně známa hlavně mezi starší generací i v Lidečku a Hr. Lidči (pro R. Pavlíka ji zapsal Josef Pechal, žák III. b tř. měšť. školy na Vsetíně, původem z Lidečka).

Podle této verše byl před dávnými časy pánem hradu na pulčínských skalách krutý loupeživý rytíř Konrád, který schovával své bohatství ve sklepech. Svou jedinou dceru Ludmilu slíbil za manželku svému kumpánu, loupeživému rytíři Čenovi z hradu Vršatce. Ludmila však slíbila věrnost myslivci, se kterým se scházela na skále. Když odmítla Čenka, přepadl tento jednou milence, myslivec probodl a shodil se skály a chtěl Ludmilu odvésti; ta však skočila za svým milencem a zabila se. Lid pak nazval tu skálu skálou Ludmilinou.

Richard Pavlík se zmiňuje také o „mohutné skalní skupině zv. Zkamenělý zámek, který prý obýval loupežný rytíř Konrád a v Lomensku přepadával kupecké karavany a cestující (Valaš. pověsti ze vset. okr., 1956, 11).“

V „Pamětní knize obce Pulčina“/zápis kol. r. 1923/ uvádí ještě Jos. Koryčánek: „Majitel „Zkamenělého hradu“ s mnohými „Jizbami“ krutě zacházel s poddanými a byl od nich proklet, jeho hrad zkameněl a propadl se do země (srv.

str. 46-Pověst o Hradisku).

3./ Zvláštní motiv pulčinských pověsti tvoří zmínky o pobytu Českých bratří. Ani J. Kučera ani M. Václavěk je neuvádějí. Boh. Matouš uvádí ve Val.-Klobouckém okrese, Vlastiv. mor., 1905 „Českobratrský stůl“, Kázatelnu" a „Sbor" pod ní, kde se prý svého času zdržovali tajně Čeští bratří a scházeli se ve Sboru; se „Stolu" se rozhlízel hlídač a hrozilo-li nebezpečí, dal znamení a účastníci pobožnosti utíkali hlubokou „jeskyní", kterou byl průchod až do Uhers (na úv. me str. 222).

Richard Pavlik píše ve „Valašských pověstech ze vsetínského okresu", r. 1956, str. 11: „Na Valašsku a zejména na Vsetínsku se rozšířila v 16. století Jednota Českobratrská. Za třicetileté války byli Čeští bratří pronásledováni, takže mohli své bohoslužby konávat jen potají v odlehlých horách a ve skalních úkrytech. Mnozí z nich našli prý útulek také v Pulčinských skalách. V jedné skupině těchto skal mají velké balvany dosud jména Kazatelná, Bratrský stůl, je tam sluj Bratrský sbor /modlitebna/, kam se bratří utíkali za špatného počasí."

B. Janiček zná ve svém, již zmíněném rkp. z r. 1930 tradici o Českých bratřích, avšak uvádí ze skalních útvarů ještě „Bratrskou modlitebnu" (snad ještě tu zmíněn „Sbor" -pozn. B.H.) a „Bratrskou stezku".

4./ Dvě pověsti, které objasňují vznik názvu „Rozpuklého kopečku" a „založení obce Pulčína", mají vysloveně ráz pověstí topických.

První, o vrchu zv. Ilešházka uvádí neznámý pisatel „Kratičkého popisu Půlčinských skal", rkp. str. 5:

„Byl tam prý před časy hlavní salaš. U tamního bače sloužil pasák, který byl silný „běhún". Jednou se vsadil s běhou, že dříve než on dovaří žinčici, doběhně na vršek, od Iležkázky dvě hodiny vzdálený, který bylo ze salaše dobře viděti a že, doběhnuv tam, zatroubí a dá tak na vědomí, že je u cíle.

Jeho sázka byla přijata. Pasák se rozběhl, dorazil, sotva dýchaje cíle, chtěl zatroubiti a proto vynaložil všechny sily své a tak se roztrhl či rozpadl-rozpukl. Od toho času se jmenuje ten vršek, severně od Půlčin, asi 1/4 hod. cesty vzdálený „Rozpuklý".

Pověst o založení Pulčína uvádí poprvé Fr. V. Peřinka ve Val.-Klobouckém okrese, Vlastiv. mor., 1905, str. 220. V „Pamětní knize obce Pulčína" uvádí ji J. Š. Koryčánek:

„Jistý Púčina dostal od tehdejšího majitele panství brumovského, jemuž i zdejší kraj náležel, na kopci dvorec s rozsáhlými statky. Dvorec stával na místě, kde jest nyní grunt č. 51, patřící Janu Mikulajovi (v r. 1923-B.H.). Púčina rozdělil před svou smrtí majetek mezi 12 synů. Každý z nich si po smrti otcově vystavěl chalupu ze dřeva a hospodařil pro sebe. Za to musel Púčina i jeho potomci odváděti brumovskému panství poplatky v medu, přízi, kmínu a liščích kožích a robotovati."

Celou tuto věru pověsti o založení obce doplňuje v některých podrobnostech dialektologický magnetofonový zápis Dr.B. Beneše ze dne 20.srpna 1957, podle vypravování Rosalie Vráželové nar.1900: „A...první tá dědina byla tam pod tým zámkem...pod Hradiskem.A kovárna a mlýn, ten byl tam, kde je hájovna. A potom to zaniklo nejakými temi výpady nebo tým vypálením, a potom to tady založil nejaký zeman - Pulčina.Tady co Mikolajé sú, první chalupu mnél a mnél dvanáct synů a dvacet gruntů je tu.Ce to rozdělil ten pozemek potom pro tých dvanáct synů - tož tých gruntů dvanáct povčil je.To dycky sa opisovalo -- jedni potom už ty pola si popřidělovali a padělky a - proto si pamatuju, jak dycky tatiček vylíčil o tých dvanáesti synoch. A potom vypalovali -tady na Pálenisku- tam ešče že rúbali to dřevo a páliли to uhlé. A tak ty chalupy ešče nedávno byly tu dřevěné z tého páleniska, z tého dřeva. Ale většinu sa tady pásaly ovce.

A kdysi také vypravoval učitel Zavadil, že sem tem zeman Pulčina byl z třestu poslany..."

Zmínka o učiteli, který mohl ovlivnit ze své četby a znalosti obdobných pověstí z jiných krajů fantasii místních vypravěčů, jest velmi důležitá. Bohužel, nemůžeme dnes dobře zjistit, které pověsti -v Pulčíně i v okolních vesnicích je i zcela pohádkový motiv vždy jenom „pověstí“- jsou opravdu lidové tradice, které byly ovlivněny četbou literatury, prací učitelů nebo jinými vlivy. Jení to možné prostě z toho důvodu, že místní prosaické tradice nebyly včas zapsány a dnešní generace, jde patrně z dialektologických záznamů, nemůže proto již trádotat původní, snad nejstarší lidovou versi.

5./ Zcela zvláštní místo v pulčínských pověstech zaujímá pohádkově motivovaná zkazka „O vělikém ptáčiku“, která je známa v rodiň Fojtě v Hoř. Lidé a Jugů na Pulčíně. Otiskujeme ji v našem sborníčku na str. 5-6, podle záznamu Josefa Fojtě.

6./ Jako další motiv pulčínských prosaických tradic mohli bychom uvést tradice zbojnictví. Jsou však pouze zlomkovité, postrádají souvislého díje a omezují se vlastně na pomístní názvosloví, jímž jest dokumentován pobyt zbojníků na katastru obce. Kromě zmínky o zbojnickém pokladě (polkadloupežníku) u Kravského krchova, označeném „flintou, mečem a čákou“, jsou to názvy: skalisko „Zbojnický kostel“ a v místní trati uváděné názvy polnosti „Zbojnická“, „Zbojnický sklad“, které se připomínají v josefinském katastru.

7./ Do poslední skupiny pulčínských prosaických tradic možno zahrnout pověřené povídky o čarodějně knize „kryšťovce“ a o „převádaní mračen“. Známe je z několika záznamů. Jsou dokladem pověrečných lidových představ o ochranných prostředcích proti krupobití; svým rázem se řadí mezi pověry, které vyrůstly ze zajištění hospodářské základny -na Pulčíně jí bylo vždy zemědělské tví - následkem nepochopení přírodních zákonů a jejich souvislostí.⁵⁾ Uvedené záznamy mají proto zároveň charakter náro-

dopisné výpovědi, dokládající zemědělskou pováru. Jsou spojaty s postavou pulčinského usedlika - kováře.

Dne 25. srpna 1954 pořídil Dr. Karel Vetterl u Ústavu folkloristiky a etnografie ČSAV v Brně /býv. Ústav pro lidovou písň/ magnetofonový záznam o československé knižce „kryštovec“, podle vypravování Anežky Hrdáškové, rozené Hajdové /nar. 1886/:

„Tož ten kovář šel z hospody a ten sused šel s ním a dyž šli spolem, tož přišli až k téj chalupě, hen, co býval Juga-Válek a viděli k o ně sa pásť do lu na téj zahrádě pod našu chalupu; tak ten mu pravil, že aby ty koně nechál tak, aby jím nic zlého ani nepovíděl ani ničeho nedělal. Tož on mu to slubil. Ale on byl opity, tak jak přišel do stavení, tak on sa dívá do okna, už je kovář ve stavení. A jak ten kovář vešel do stavení, tož on šel ven a nabral na cestě kamenní a začal házat po tych koňoch. Jak začal házat po tych koňoch, tož ty koně spátky - k němu! Ale on už nečekal. Bichl dvařamy a honem do izby! A to jejich stavení začalo cosi dvihať do luftu. A tož on, dyž viděl že je zle, začal křičat a potom letěl honem k tom kovářovi.

A ten kovář mu pravil tak: „Préj, nic sa neboj, nic sa zlého nestane, ale měls jím dát pokoj!“ Tož potom šel a vrátil tří „kryštofku“, začal z ní říkat a tož koně sa stíšily a stratily sa - a neslyše nic.

No, ale tož potom podruhé jí šel ten kovář maséj do Zděchova. Ze Zděchova měl již do Lázněj přes paseky Lázeňky. Než te řecko obešel - bylo čero. Na jednuc sa naňho navěsilo cosi. Ohlédne sa a byl te k úř. A on mu pravil: „Ty si myslíš, že mňa budeš říkat řícti, alebo že ře zaškratiš jak teho kněza, cos to zaškrtil? Mňa né!“ - Ale on tří „kryštofku“ nosil při sobě. Tak on s ní zas začal vykládat, z téj kryštofky. Tož kům sa stratil a neslyše nic. A ten šel dál.“

V r. 1954 zapsal Josef Fojtů od téže vypravěčky na Pulčíně pověrečnou povídku „O pěváčku mračen“: „Dysi zas šla hrozná búřka. Ludé se báli, že krúpy řecko stlčú. Tož kovář chať „kryštofku“, leťel na Kučný kopeček a začal s ní říkat. Naraz cosi naňho křičí s tých mračen: „Vyzlej tú špinavú košulu a odhod od sebe!“ Kovář honem košulu odhodil a - vtéj už řecky mračna sa stahly do jedného místa a řecky krúpy bily do téj košule. Neostalo s ní nic, ale jinde nide ani jedna krúpa nespadla.“

Dr. Arnošt Kubeš otiskl v knize „Valašské pěsnice. Tance, povědačky, přísloví, dětské hry“, SNKLHU Praha 1958, na str. 110 - 111 vyprávění F. Adamce z Pulčína „Ja, na Pulčinách ledace víja“, které obsahuje rovněž příběh „o převádání krúp“ - „jak vykládali dědáček Adamcůj“.

„Bylo přede žnama. Zboží /obili/ na poli zrádo, tak sa srce smílo. A to je ořečť, lebo na Pulčinách sa málogdy urodiš. Akorát zme poobědvali, naráz sa začnú od polední strany také hrady vyvalovať a po nebi sa tahky šmuhy. No, krúpy idú. Pámbu opatruj! Bylo ticho, ani lístek sa nehnúk. Ludé utíkali

z pola a já na pole. Až na pučinskú hranicu. Tak sa tá tma takla po horách, enom spustiť.

Naraz rôch a začalo lét. Pamatoval sem si. To nesmí mňa člověk na sobě košelu v pátek napřadenú ani v pátek utkanú a usitú, ani chleba v pátek pečeného nesmí vziať do huby. Rikám /modlím se/ očenač, zdrávas a věřím v Boha, ale všecko nazpátek. Idu volno, ruky hore a nesmím sa pomýliť, lebo bude zle.

Krúpy rúbaky až po hranicu, ale přes pučinský kótár sem ich převéď. Ale spendlík z obojka u košeľe sem si vytah. Co, dybych sa pomýlił. Už idu přes hranicu, po třetí raz sa modlím, ale v tem sa pomýlim a už nem ich udržať nemoh. Chyťna košelu, hodím ju za sebe a hybaj pryč. Bylo by na zatluklo, nebyť hustého smreku, co sem sa pod ním skováž. Šel sem potem sledať košelu, no byla vám na sanu kúdel rozskubaná. - Vtedy všade potluklo, ale na Pučinách nebylo ani tkle."

Jak to skončilo s pulčinskou „kryštovkou“ a s „převádaním mračen“, zamenal Boh. Vychodil, podle vyprávování 73letého Ferdinanda Hamaly, Pulčín čp. 7:

„U nás na Pučinách umél jeden kovář převaďať mraky. To sa naučil podla veršu z jakejsi knižky, pravili jí „kryštofka“, kerú mival doma za peňkú, jako za lavicu. A jakto za starých časů bývalo, mivali ludé doma v izbě aj kutrny /králiky/. Také ten kovář mél kutrny v izbě a právě ve žna mél vypoščaného kutro. Byl zprvu cosik divočejší, nemohl zvyknúť na nový kvartýr, ale přece zvykl.

„Ednúc ten kovář ze súsedkú Garguláčkú vázali hore „Na příčkach“ jačmeň. Ani si hrubě nevšimli, že sa od Pozdáchova vyvalily mračna. To sa hnala búrka. Tetku Garguláčkú to trhlo a hned volala: „, Járu Franto, pro knižku honem běž! Zaříkaj búrku, nech nám to krúpy neskřápu! Přetahni krúpy za Hradisko!“ Kovář sa nedál moc pobízať a už sa hnál do dědiny. Garguláčka za ním ešte volala: „, A poslúchaj, ponáhlaj sa, nestřamli sa a nezapomeň si přeslečt čistú košulu!“ Vítal to dyž sa búrka zaříkávala, mosel mňa zaříkavač čistú košulu, lebo ináč sa mu prej z mračen často ozvalo: „, Nás nepřeveďeš, máš špinavú košulu!“

Přida dom, hnál sa kovář najprv po téj knižce, lebo už ty verše na zaříkávaní trochu zapomnél. Chmátne teda za peňku, ale zpod ruky sa vysmýkl ten vypoščaný kutro. Chmátne znova, ale vyhmátne enem okusané desky a jakúsi zmňať věččich a menších papírků. Nohy mu zdrevěňaly, ruky sa mu třásly, před očama sa mu dělaly kola. Na košulu u načisto zapomnél. A búrka už na Odnoze! Konečně sa zpamatovál a jaksi sa ostál z izby. Ešče zahledl jak si kutro packu oprášuje zbytky knižky, keré ostaly na jeho kořuchu.

Kovář sa pomalu belhál hore k Příčkam de sa hnala búrka a de už Garguláčka taríčala, kde sa ten kovář tak dluho šúka. A kovářa pojed nihde! Konečně ho zahledla, jak sa círik pomalú ludá a potem spod kopce takovým při-

škrčeným hlasem volá: „Haňo, dovaň, já už hore nevyjdu, nemožu už dýchat! A potem, kudre kníšku sešrál, enem desky ostaly!“

- o O o -

A co říci o původu a kořenech větch těchto pověstí, v nichž se ozývá odpor chudého lidu k utlačovatelům a touha pomoci si nějakým způsobem z hmotné býdy?

Byl to těžký boj o existenci, bida a v neposlední řadě i romantika přirodního prostředí, které nezůstávaly bez vlivu na fantasii chudého valašského lidu na Pulčíně. Jednotvárný a přemnohými starostmi naplněný život, zpřjemňoval si lid alespoň různými pověstmi, v nichž také nalézal sílu a odhodlanost v boji o živobytí i naději na osvobození z utrpení a býdy. Zvláště v dobách zvýšeného sociálního útlaku, za feudalismu, v době roboty, kdy valaští zbojnici, převážně jako mstitelé na vrchnosti za křivdy a bezpráví páchané na ubohém lidu, ukrývali svou koňst v lesích a skelných jeskyních, vznikaly tu ve spojitosti s pověstmi o zbojnicích také mnohé pověsti o pokladech. Tak časem téměř každý vrch, strom, skála a jeskyně byly ponenáhlu opředeny různými pověstmi o skrytém pokladu.⁶⁾

Pulčinské pověsti nejsou proto zcela původní. Např. pověsti o zámčisku, propadlému zámku či hradu, loupeživých rytířích, prokletí zámku za bezpráví páchané na poddaných, o bílé paní, klíčku od pokladu aj., jsou známy také např. na Bystřicku v západním výběžku Vsackých Beskyd, v jihozápadní části okresu valašskomeziříčského a severní části okresu vsetínského; vztahuje se k vrchu Klenovu (606 m.).⁷⁾

Pověsti o hradě a pokladech zakopaných v zemi, o bílém koni, zlaté kachně, o černokněžnících aj. jsou známy rovněž o vrchu Rýsově u Provodova, o vrchu Klášťově, o návrší zv. Surý kopec u Bohuslavic n. Vl., o Ostré hoře a Zámčisku v údolí Senice nedaleko Čertových skal u Lidečka a jinde.⁸⁾

Také povídky o dobývání pokladů, v nichž se musí kopající podrobit určitým povorečným příkazům např. mlčení a v nichž se vypravuje o rušivé moci, která přichází na scénu právě v tom okamžiku, kdy se již naskytá možnost, že se poklad dostane do lidských rukou, uvádí z jiných oblastí Valašska např. Karel Pekárek ve Starozlínských pověstech, Zlín 1942, str. 133, 136, a jiní.

Zmínku o Českých bratřích, kteří si ukrývali v době náboženského útlaku ve skalních skrýších na vrchu Klenově bohoslužebné nářadi, uvádí podle lidové tradice Jaroslav Všetečka ve „Valašsku“, Praha 1947, str. 36.

Pulčinské pověsti uvedené v tomto pojednání jsou shrnutы poprvé a mají upozornit na skutečnost, že na Valašskokloboucku je značná bohatost a rozmanitost prosaických lidových tradic, z nichž mnohé pouze přetvářejí látku odjinud známou, jiné však jsou zase původnější.

J.ž po několik let podniká oddělení pro ethnografii a folkloristiku OM ve Val. Kloboukách rozsáhlý a podrobný sběr prosaick. lidových tradic, který

bude podkladem pro edici „Pověsti a pohádek z Valašskokloboucka.“

P o z n á m k y

1. Srov. Bedřich Slavík, Písemnictví na moravském Valašsku, Olomouc 1947, kapitola „Písemnictví prostonárodní“, str. 20 a n.
2. Srov. Arno Novák, Svatopluk Čech. Dílo a osobnost, Díl I., Praha 1921, str. 193-194.
3. V souvislosti s povstáním Františka Rákoczyho; srov. např. Matouš Václavek, Vpadly nepřátelské na Moravu, zvláště na Valašsko v časopise Komenský roč. 1881, str. 244-247 a 263-265.
4. Srov. F. V. Peřinka, Pověsti o zlom pánu v Šelském archivu /SA/ roč. 1907, str. 238-240; Ed. Peck, Okresní hejtmanství holešovské 1892, str. 96; J. Š. Čižmář, Dějiny a paměti Vizovic, str. 42.
5. Srov. O. Pertold, Pověra a pověrčivost, Praha 1956.
6. Emanuel Baláš, Pověsti valašského lidu na Bystřicku v Československé ethnografii roč. IV./1956, č. 4, str. 402.
7. Em. Baláš na uv. m. str. 403 a n.
8. Srov. Jan Kučera, Čertovy kameny ..., ČVSMO 1890, 121-125 a 181-184.

Josef Fojtů *Průvodce po Pulčínských skalách*

Dráha ze Vsetína do Bylnice byla vystavěna v dvacátých letech tohoto století. Později byla vybudována odbočka z Horní Lidče do Púchova a úsek ze Vsetína do Horní Lidče byl rozšířen a upraven na dvojkolejnou dráhu. Dnes je to trať Hranice - Púchov. Jedeme-li touto dráhou z Púchova ke Vsetínu, uvidíme po levé straně dráhy za zastávkou „Lidečko-ves“ známé Čertovy skály. Leží na úpatí hory zvané „Vrchkopec“. Čertovy skály jsou mnohem menší svým rozsahem než blízké Pulčínské skály, které však není z vlaku vidět.

Kdo by chtěl navštívit Pulčínské skály, může jet vlnker do zastávky Lidečko. Nesmí si ovšem opěst zastávku Lidečko-ves a Lidečko. Ve směru od Vsetína je nejdříve zastávka Lidečko. Lidé jí také říkají „Lomensko“, protože tam až do začátku 16. stol. stávala obec Lomná, která byla zničena. Cizí návštěvník bude překvapen tím, že uvidí na této zastávce kolem jen hory a lesy. Po Lidečku není ani památky.

Se zastávky sejde dál na hlavní silnici, která vede ze Vsetína do Vlárského průsmyku. Po pravé straně bude mít řeku Senici, která se vlévá u Vsetína do Bečvy. Půjde proti vodě asi 10 minut. Po levé straně bude mít jeden železniční přejezd a za chvíli druhý. Pod tímto druhým železničním mostem začíná silnice, která vede až do obce Pulčína ke škole. Je dlouhá